

असल शिक्षा

(भाग-१२)

लेखक :

संघनायक भिक्षु अश्वघोष

सघाराम, ढल्को, काठमाडौं

लेखकया प्रकाशित नेपालभाषाया मेगु सफूत

१. गौतम बुद्ध	३१. चरित्र पुचः (भाग १,२)
२. बुद्धया अर्थनीति (संयुक्त)	३३. योगीया चिट्ठी
३. तथागत हृदय	३४. पालि प्रवेश (भाग १,२)
४. त्याग	३६. धर्म मसीनि (द्वितीय संस्करण)
५. दश संयोजन (सं)	३७. सर्वज्ञ (भाग १,२)
६. भिक्षुया पत्र (भाग १)	३९. दुःख मदैगु लँपु
७. भिक्षुया पत्र (भाग २)	४०. शिक्षा (भाग १,२,३,४)
८. पेकिङ्ग स्वास्थ्य निवास	४४. दान
९. बौद्ध शिक्षा	४५. चमत्कार
१०. न्हापां याम्ह गुरु सु ?	४६. बुद्धया व्यवहारिक पक्ष धर्म
११. माँ-बौ लुमन	४७. व्यवहारिक प्रज्ञा
१२. हृदय परिवर्तन	४८. दीर्घायु जुइमा
१३. बौद्ध ध्यान (भाग १,२)	४९. ज्ञानमार्ग (भाग १,२)
१५. बाखँ (भाग १,२,३,४,५,६)	५१. बौद्ध नैतिक शिक्षा (भाग १,२)
२१. भिक्षु जीवन	५३. झिगू बन्धन
२२. भिंम्ह मचा	५४. मनू म्हसिकेगु गय ?
२३. बाखँया फल (भाग १,२)	५५. संस्कृति
२५. धम्मचक्कप्पवत्तन सुत्त	५६. बुद्धया करुणा र ब्रह्मदण्ड
२६. क्षान्ति व मैत्री	५७. धर्मया ज्ञान
२७. बोधिसत्त्व	५८. कर्म व कर्मफल
२८. मूर्खम्ह पासा मज्यू	५९. अमृत दान
२९. श्रमण नारद (अनु.)	६०. मङ्गल
३०. ईर्ष्या व शंका	६१. बुद्ध योग्यम्ह गुरु खः

असल शिक्षा

(भाग-१२)

लेखक :
संघनायक भिक्षु अश्वघोष
सघाराम, ढल्को, काठमाडौं
Dhamma.Digital

अनुवाद :
वीर्यवती गुरुमां
धर्मकीर्ति विहार
श्रीघः नघः टोल, काठमाडौं

प्रकाशक :
सूर्यमाया चित्रकार परिवार
मैतीदेवी, काठमाडौं

पहिलो संस्करण : १००० प्रति

बुद्ध सम्वत् : २५५९
नेपाल सम्वत् : ११३६
विक्रम सम्वत् : २०७२
ईस्वी सम्वत् : २०१५

Dhamma.Digital

मूल्य रु. धर्मदान ।

मुद्रक :

न्यू नेपाल प्रेस

१४२ मनकामना मार्ग, नागपोखरी, नक्साल, काठमाडौं

फोन : ४४३३९२९, ४४३४८५०, ४४३४७५३

e-mail: newnepalpress011@gmail.com

मेरो भनाई

प्रस्तुत असल शिक्षा भाग-१२ छाप्न पाउँदा अति आनन्द अनुभव भइरहेको छ । अहिले म ९० वर्ष हुन लागेको छु । त्यसअर्थ म शारीरिक कमजोर छु । नयाँ पुस्तक लेख्न असमर्थ छु । यस असल शिक्षा भाग-१२ धर्मकीर्ति पत्रिकामा प्रकाशित भैसकेका लेखहरूको संग्रह मात्र हो । मैले नेपाल भाषामा लेखिएकोलाई वीर्यवती गुरुमाले नेपालीमा अनुवाद र संशोधन गर्नुभएको हो । उहाँलाई धेरै धन्यवाद छ ।

यस पुस्तक प्रकाशनको लागि सूर्यमाया चित्रकार मैतीदेवी परिवारको आर्थिक सहयोग प्राप्त भएको हो । सूर्यमाया चित्रकार परिवार धन्यवादको पात्र हुनुहुन्छ । उहाँको निरोगीको कामना गर्दछु ।

भिक्षु अश्वघोष महास्थविर

२०७२ मंसिर १० गते

ध्यानकुटी विहार, बनेपा

विषय – सूचि

१) बुद्धको व्यक्तित्व	१
२) धर्मप्रचारमा धर्मकीर्ति अग्रस्थानमा छ	१०
३) सफल जीवनको लागि ध्यान भावना अभ्यास	१३
४) भगवान् बुद्ध उहाँको शिक्षा र वैशाख पूर्णिमा	१८
५) धर्मचक्र दिवस	२२
६) थाई संघराजको शुभागमन	२७
७) सहनशीलता, शान्तिको बाटो	३१
८) धर्म निरपेक्षता	३७
९) “वर्षावास” केही चर्चा	४०
१०) पुण्य के हो र पाप के हो ?	४५

बुद्धको व्यक्तित्व

व्यक्तित्व भन्दाखेरी मुख राम्रो, फुर्तिलो, राम्रो कुरा बोल्ने, विद्वान र पैसा भएको व्यक्तिलाई मान्ने चलन आजकल देखिन्छ । यहाँ बुद्धको व्यक्तित्वबारे भन्न लागेको यस्तो कुरालाई लिएर होइन । गौतम बुद्धसँग भएको केही विशेष गुणको विषयमा लेख्न लागेको छु ।

१) बुद्ध दार्शनिक होइन, प्रत्यक्षदर्शी अनुभवी हुनुहुन्छ—

दार्शनिकहरूले धेरै टाढा र अदृश्य विषयहरू सम्बन्धी कल्पना गरिरहन्छन् जस्तै— यो संसार कहिले सृष्टि भयो होला । यसैगरी आत्मा, परमात्मा, पूर्वजन्म र पुनर्जन्मबारे उनीहरू कल्पना गरिरहन्छन् । सुनेको कुरामा विश्वास गर्छन,

असल शिक्षा (भाग-१२) / १.

अनुभव गरेर हेर्नुपर्ने हुँदैनन् । अनुभवमा विश्वास गर्नेले आँखाले नदेखेसम्म र अनुभव नगरेसम्म विश्वास गर्दैन । उसले आँखाले देख्ने र अनुभव गर्ने प्रयास गर्छ । विचारमात्र गर्नेले प्रयास गर्दैन, देख्दा पनि देख्दैन । महामानव बुद्ध दर्शनमा अल्झिरहन मन पराउनु हुन्न । दर्शनमा नअल्झिनेले सत्य देख्छ । दुःखबाट मुक्त हुन्छ । अल्झेर कल्पना गरिरहँदा पागल हुन सक्छ भन्ने बुद्धको विचार हो ।

२) बुद्ध परम्परावादी होइन, मौलिक रूपका विचारक हुन्—

पहिलेदेखि आमा-बाबु, गुरु र जेठा पाकाहरूको कुरा सुन्ने र नेताहरूको अनुकरण गर्ने मानिसको बानि र संस्कार हो । तिनीहरूले भनेको मानेन भने विचार, अनुशासनहीन र पाप सम्भन्ने तर सिद्धार्थ गौतमको बालक उमेरदेखि बुद्ध बनिसकेपछि पर्यन्तको जीवनका घटनाहरू अध्ययन गर्दा बुद्ध परम्परावादी होइन भन्ने देखिन्छ, अर्थात् बुद्ध परम्परा र रुढीवादीको विरोधी हुनुहुन्थ्यो भन्ने देखिन्छ । गौतम बुद्धले नयाँ विचारधारा ल्याउनुभयो ।

बुद्धकालीन समाज ब्राह्मणवादको छत्रछायाँमा परेको थियो । त्यस्तो बेला बुद्ध जन्मनु भयो त्यसबेला बुद्धले ठूलो सामाजिक र सांस्कृतिक क्रान्ति गर्नुभयो तर क्रान्तिभन्दा फ्रान्स र रुस आदि देशमा जस्तो रगतको खोला बग्ने क्रान्ति होइन विचार र हृदय परिवर्तन अनि स्वतन्त्र चिन्तनको क्रान्ति । अर्को किसिमले भनूँ भने समाजमा रहेको रुढीवादी विचारमा परिवर्तन ल्याउने क्रान्ति । बुद्धको सामाजिक र सांस्कृतिक क्रान्ति त्यो बेला त्यतिको प्रभावकारी नभए पनि

उहाँको परिनिर्वाणको २१८ वर्षपछिका राजा अशोक गौतम बुद्धको सांस्कृतिक क्रान्तिकारी विचारधारादेखि अति प्रभावित भए । महाराज अशोकले दरवारमुखी हुन छोडी प्रजामुखी भएर बुद्धको बहुजन हिताय, बहुजन सुखाय अभियान सफल गरिदिए । बुद्धकालीन कोशल र बिम्बिसार आदि राजाहरूले बुद्धलाई चिन्न सकेनन् र बुद्धको सांस्कृतिक क्रान्तिलाई अँगाल्न सकेनन् ।

अब, बुद्ध परम्परावादी होइन भन्ने कुरा बुझ्नलाई एक दुईवटा घटना स्मरण गरौं । साधारण त्यागी हुन्छु भन्नेले विवाह गर्दैन तर बुद्ध हुने सिद्धार्थ कुमारले विवाह गरेर एउटा छोरा पनि पाए । फेरि छोरा पाएको खबर सुन्ने वित्तिकै खुंशी नभई त्यसलाई राहु (बाधा) उत्पन्न भयो भन्नुभयो । अरु जस्तै छोरा पाएर खुशी हुनुभएन ।

सिद्धार्थले धेरै तपस्वी र ऋषि, गुरुहरूसँग बसेर उनीहरूलाई छोडेर जानुभयो । तिनीहरूका शिक्षा र सिद्धान्तदेखि उहाँलाई चित्त बुझेन । सिद्धार्थलाई चाहिने ज्ञान तिनीहरूसँग छैन । तब आमा बाबु र गुरुलाई पनि छोडेर जानुभयो ।

बुद्ध बनिसकेपछि कपिलवस्तुमा उहाँ भिक्षाटनमा जानुभयो । यो सुनेर शुद्धोदन महाराजले हतारेर गौतम बुद्धकहाँ गएर सोधे— राजसंस्कृति र परम्परालाई किन अपमान गर्नु भएको ?

गौतम बुद्धको जवाफ हो— महाराज, अब मेरो संस्कृति राज संस्कृति होइन । अब मेरो परम्परा राजपरम्परा होइन ।

मेरो परम्परा र संस्कृति श्रमण परम्परा र जनसंस्कृति अनि समता संस्कृति हो । त्यसैले कुनै भेदभाव नगरिकन जनताको घर घरमा गएर भिक्षा माग्न गइरहेको छु । पहिलेदेखि पुस्तकलाई देववाणी सम्झने र गुरुले भनेको कुरा सत्य मान्ने परम्परालाई तोडेर कसैको कुरा सुन्ने बित्तिकै पत्याउनु हुँदैन, चाहे ठूला धर्मगुरु किन नहोस् चाहे बुद्ध नै किन नहोस् । बुद्धको विचार अनुसार पहिले ठीक छ छैन, हुन्छ वा हुँदैन, विचार गरेर, बुझेर मात्र त्यसलाई शिरोपर गर्नुपर्छ । अरु भगवान बनाउँदाहरूले मेरो कुरा सुन्नै पर्छ, मेरो शरणमा आउ, अनि मात्रै मुक्त हुन्छ भन्छन् ।

बुद्धले त्यस्तो भन्नु भएन । मेरो शरण होइन आफ्नै शरण जाउ । आफ्नो भरोसा आफै बन्, आचरण राम्रो पार अनि दुःखबाट मुक्त हुन सक्छ । बुद्ध अनीश्वरवादी र अनात्मावादी हुन् । बुद्धले ईश्वर छैन र मान्नु पर्दैन, आत्मा नित्य होइन अथवा अनात्मवादीको कुरालाई अगाडि राखेर ब्राह्मणवादलाई गम्भीर प्रहार गर्नुभयो । जन्मले कोही ब्राह्मण हुँदैन, कोही नीच पनि हुँदैन । आफ्नै कामले नै मानिस ब्राह्मण अथवा नीच हुन्छ भनी गौतम बुद्धले परम्परावादीलाई तोड्नु भयो र जातिवादको विरुद्ध क्रान्तिको पाइला चाल्नु भयो ।

३) गौतम बुद्ध शास्त्रीय होइन, अनुभवी हुनुहुन्छ—

महामानव बुद्ध धेरै पुस्तक पढेर परीक्षा दिई पास गरेर पण्डित विद्वान् बनेको हुनुहुन्न र बुद्धिविलासिता देखाउने खालका पनि हुनुहुन्न । उहाँ त शुद्ध व्यावहारिक व्यक्ति हुनुहुन्छ । उहाँले पहिले धर्मलाई वैज्ञानिक प्रतिष्ठा दिनुभयो ।

उहाँले त्यो समयभन्दा पहिले धर्म अन्धविश्वासको चिन्ह जस्तै भइराखेको थियो उहाँले नर्कको भय र स्वर्गको लोभले धर्म नगर्नु भन्नुभयो । मन शुद्ध गर अर्न्तमुखी होऊ अर्थात् आफूले आफूलाई चिन, आफ्नो व्यवहार चाल चलन राम्रो गर, आफ्नो दोष हेर, धेरै विद्वान् हुँदैमा, कुरा गर्न जान्दैमा ज्ञानी र सन्त हुँदैन, चरित्र सुधार गरी व्यवहारमा प्रयोग गर्न सके मात्र ज्ञानी होइन्छ नत्र भने अरुको गाई चराएर दुध खान नपाउने गोठालो जस्तै हुन्छ भन्ने कर्तव्यपरायणताको शिक्षा दिनुभयो । यसरी शिक्षा दिएर नास्तिकहरूलाई पनि धर्म मार्गमा अग्रसर गराउनु भयो । हुनत पाली साहित्य हेरी लगदा अशिक्षित वर्गलाई उहाँले नरकको प्रलोभन दिएर ठीक ठाउँमा ल्याउने प्रयास गर्ने गरेको देखिन्छ ।

४) गौतम बुद्ध व्यवहारवादको पक्षपाती हुनुहुन्छ—

सिद्धार्थ गौतम बुद्ध भइसक्दा पनि समाजबाट अलग हुनुभएन । मानिसहरूको जीवन राम्रो पार्ने मनले चरित्र सुधार र कलह नहुने शिक्षा दिनमा उहाँले धेरै ध्यान दिनुभयो । महापुरुषहरू धेरैजसो घर जग्गा छोडिसकेपछि एकान्त जङ्गलमा जान्छन् र समाजबाट अलग हुन्छन् । बुद्धले आफूलाई कमलको फूलको उपमा दिएर भन्नुभयो— “कमलको फूल हिलोमा फुल्छ र पानीमा डुबेर बस्छ तर कमल हिलो र पानीबाट अलग रहन्छ ।” त्यस्तै बुद्धको जीवन पनि हो ।

यसबाट के बुझिन्छ भने मानिसहरूको जीवन मानव समाजबाट अलग भएर एकलै आनन्दले बस्नको लागि होइन । यो बुद्धको शिक्षा हो कि समाजमा बसेर समाजलाई गतिशील

बनाउने र गतिविहीन हुने कुरा उहाँले बताउनु भएन । “अभिक्रम मा निवत्त” – अगाडि बढ, नरूक । यो उहाँको उद्घोषण हो । त्यसैले उहाँले आफूले बनाएको नियम सबै ठाउँमा पालन गर्नुपर्छ नभनी ठाउँ हेरी संशोधन गर्न उचित छ भन्नुभयो । उहाँले महापरिनिर्वाण हुनु अघि भिक्षुहरूलाई बोलाएर भन्नुभयो– “मैले तिमीहरूलाई जुन साना साना नियमहरू बनाइदिएको छु पछि तिमीहरू सबै मिलेर छलफल गरी सहमत भए अनुसार परिवर्तन गरे पनि हुन्छ । हुन पनि यो व्यवहारमा प्रयोग गर्न नसक्ने नियम राखिछ्छाड्दा काम आउँदैन । त्यसबाट भ्रममात्र हुन्छ तर पछि संगायना (भिक्षुहरूको धर्मसम्मेलन) भएको बेला नियम परिवर्तन गर्ने कुरामा धेरै जसो भिक्षुहरू सहमत भएनन् फलस्वरूप थेरवाद र महासांघिक (पछि महायान) भनी दुई सम्प्रदाय अनुसार बौद्ध भिक्षुहरू देखापरे ।

५) गौतम बुद्ध कट्टर सिद्धान्तवादी होइन–

शाक्यमुनि बुद्ध महामानव हुनुहुन्छ । साधारण रूपमा धेरै जसो धर्मावलम्बीहरू कट्टर सिद्धान्तवादी छन् । उनीहरूकोलागि सिद्धान्त मात्रै महत्वपूर्ण हुन्छ, मानवताको महत्व हुँदैन । मतलव मानिस धार्मिक सिद्धान्तको लागि हो यहाँ धार्मिक भनेको साम्प्रदायिक हो । बुद्धले यो कुरा मान्नुभएको छैन । सिद्धान्त र विधान (नियम) एकवर्ग र एक समयको लागि उपयोगी हुन सक्छ । सबैको लागि सदाको लागि उपयोगी हुँदैन । महामानव बुद्धको भनाई अनुसार सिद्धान्त र नियम मानिसको लागि हो मानिस सिद्धान्त र नियमको लागि होइन ।

६ / असल शिक्षा (भाग-१२)

ब्राह्मणको कुलमा जन्मदैमा ब्राह्मण नै हुनुपर्छ भन्ने केही छैन । बुद्धले भन्नुभयो— जन्मले कोही ब्राह्मण हुँदैन । जन्मले कोही नीच पनि हुँदैन । आ-आफ्नो काम वा कृयाकलापले ठूलो र सानो हुन्छ । ब्राह्मणदेखि लिएर पोडेसम्मलाई पनि वहाँले आफ्नो भिक्षु संघमा भित्र्याउनु भयो । यसबाट देखिन्छ कि गौतम बुद्धले विधि विधानलाई भन्दा आचरण शुद्धि र मानिसलाई मान्यता दिनुभएको छ । मानिसको हित र भलोका लागि विधान र कानून बनाइन्छ तर हित भएन भने त्यो विधान बदलि दिन्छ । कुनै घटना र कारण नभइकन कानून र नियम बनाइँदैन । एकपल्ट गौतम बुद्धका प्रमुख शिष्य सारिपुत्र महास्थविरले प्रार्थना गर्नुभयो— भो भगवान्, भिक्षुहरूलाई संयमित गर्न नियम धेरै बनाउनु पर्‍यो ।

गौतम बुद्धले भन्नुभयो— घाउ नहुँदै औषधी गर्ने ? घाउ भएमा पो औषधी लगाउने गर्नुपर्छ । त्यसैले घटना नहुँदै पछि यस्तो हुनेछ भनेर नियम बनाउनु हुँदैन । बरु बुद्ध आफैले ठाउँ हेरी समय अनुसार आफूले बनाएको नियम बदल्नुभएको छ । यसबाट के देखिन्छ भने गौतमबुद्ध कट्टर विधि एवं नियमवाद हुनुहुन्न । उहाँ त बहुजनहितवादी हुनुहुन्छ । उहाँ बहुजनहित हुने किसिमले मात्र कुरा र काम गर्नुहुन्छ । यो उहाँको व्यक्तित्वको विशेषता हो । उहाँले सर्वजन हिताय भनी भन्नुभएको छैन । यस्तो हुन पनि सक्दैन ।

६) बुद्ध बोधवादी हुनुहुन्छ—

बुद्धले पहिले कसैलाई नियममा बस्ने कुरा गर्नुभएन, बरु

सम्भाउनु बुभाउनु हुन्थ्यो । बुद्धसँग कुन राम्रो कुन नराम्रो भनी सोधे भने होश राखी बुझी गरेको काम राम्रो र होश नराखी नबुझी गरेको काम नराम्रो भन्नु हुन्छ । थाहा नपाई, नबुझी, होश नराखी पुण्य (धर्म) भनी गरेपनि त्यस्तो कुरा पाप हुन सक्छ । परिस्थिति हेरी हरेक कुरा फरक भएर जाने हुन्छ । प्रमादमा नलाग, अप्रमादी होऊ अर्थात् लापरवाही नहुनु, होशियार हुनु बेस । यो बुद्धको अन्तिम उपदेश र शिक्षा हो ।

क्रोध भनेको पाप हो कि धर्म भनी सोधेको प्रश्नमा गौतम बुद्ध भन्नुहुन्छ— होश राखी गरेको क्रोध धर्म हुन्छ । जोशमा होश गुमाई गरेको क्रोध पाप हुन्छ । यो कुरा बुझाउन जापानको घटना प्रस्तुत गर्छु यो घटना मैले “सत्यको खोज” भन्ने पुस्तकमा पढेको हुँ ।

एकजना जापानी धर्मगुरुले आफ्नो शिष्यलाई भनिराखेको थियो— “कसैलाई मार्नु पऱ्यो भने बेहोशमा अर्थात् आवेशमा परेर क्रोध गरेर नमार् ।”

केही दिनपछि एकजना शत्रुले त्यस धर्मगुरुलाई मारिदियो । आफ्नो गुरुलाई मार्नेलाई मारिदिन्छु भनी तरबारले हान्न लागेको बेला त्यो शत्रुले मुखमा थुकिदियो । अनि तलबार उठाउनेलाई एकदम रीस उठ्यो । अनि नमारी भुईँमा राखी सरासर हिँड्यो ।

शत्रुले सोध्यो— तिमी किन मलाई नमारिकन गएको ?

उसको जवाफ हो— तिमीले मेरो मुखमा थुकिदिंदा— मलाई एकदम रीस उठ्यो । मैले गुरुले भन्नुभएको कुरा

सम्भ्रं— “कसैलाई मारुपरे रीसले होश गुमाएर नमार ।” मलाई एकदम रीस उठेकोले तिम्रीलाई नमारेको हुँ ।

यहाँ रीस उठेपनि होश भएकोले पाप भएन । होश नभएको भए अनि गुरुको शिक्षा बिसेको भए त्यसले शत्रुलाई तलवारले टाउको काटिसक्थ्यो होला ।

कसैले भन्न सक्छ कि क्रोध भनेको कुनैपनि ठीक छैन तर कहिले काहीं बुद्ध पनि रिसाउनु भएको छ । बुद्धलाई रिस उठेको घटना पालि साहित्यमा धेरै ठाउँमा पाइन्छ, तर अरुको भलाई गर्न र सुधार गर्नलाई मात्र उहाँ रिसाउन हुन्छ । त्यसबेला होश राख्नुहुन्छ । त्यसैले सबैको क्रोधलाई नराम्रो भन्नुहुँदैन । होश नभएको रीसमात्र पाप हुन्छ । जस्तै जोशमा होश उडाएर आँखा नदेख्ने गरी रिसाउनु नराम्रो हो । विवेकी आमा बाबुले आफ्ना बच्चाहरूलाई गालि गर्दा तिनीहरूको भलाईको लागि क्रोध गर्छन् । अपवादस्वरूप कोही कोही अविवेकी आमा बाबुले रीस उठ्दा होश हराई आफ्ना छोरा-छोरीहरूप्रति अनर्थ गर्ने पनि छन् । त्यस्तै गुरुहरू पनि छन् । अंगुलिमालका गुरुले पनि अविवेकी भएर शिष्यलाई ज्यानमारा बनाइदियो । जे भए पनि बुद्धले आफू बोध भए जस्तै अरुलाई पनि बोध गर्नुहुन्छ । ❀

धर्मप्रचारमा धर्मकीर्ति अग्रस्थानमा छ

धर्मकीर्ति जसरी धर्मकीर्ति छ त्यसैरी नै धर्मप्रचार भैरहेको छ । काठमाडौं उपत्यकामा स्वयम्भू स्थित आनन्दकुटी विहार प्रमुख छ । सबै विहारले आ-आफ्नो तरिकाले धर्मप्रचार गरिरहेको छ । तर धर्मकीर्ति विहारको धर्मप्रचारको अलग्गै विशेषता छ । त्यो विशेषता हो संस्थागत रूपमा उपत्यका बाहिर धर्म प्रचार भएको । संस्थागत रूपमा भनेको धम्मवती गुरूमाँ प्रमुख धर्मकीर्ति विहारका उपासक उपासिका सहित उपत्यका बाहिर गएर बुद्ध पूजा र धर्म उपदेश बुद्धको चर्चा हुनु आदि कार्यक्रम अन्तर्गत छ । त्यस कार्यक्रममा भिक्षु अश्वघोष पनि आमन्त्रित हुन्छ ।

उपत्यका बाहिर धर्म प्रचारमा धनकुटामा धर्मकीर्ति विहारका प्रमुख धम्मवती गुरूमाँ र विहारका धेरै उपासक उपासिका परिवार सहभागी थिए । त्यहाँ धेरै संख्यामा नारीहरूको उपस्थिति थियो । त्यसैले त्यस कार्यक्रममा पटाचारा र किशा गौतमी आदि महिलाहरूको कथालाई चर्चा

भएको थियो । त्यहाँ रेयूकाई युवा समूहबाट एक जनाले उठेर अनुरोध गरे महिलाहरूको कथा आइमाइहरूका लागि त काम लाग्छ हामी युवा समूहको लागि गौतम बुद्धले गर्नुभएको चतुआर्यसत्य र आर्यअष्टांगिक मार्गको व्याख्या सुन्न पाए हुन्थ्यो ।

त्यस पछि उनीहरूको अनुरोध अनुसार चतुआर्यसत्य र आर्यअष्टांगिक मार्गको व्याख्या गरिदियो ।

त्यसपछि उनीहरू प्रभावित भएर यसरी हर्ष प्रकट गरे—
 “धर्मकीर्ति विहारबाट यसरी संस्थागत रूपमा धर्म प्रचार कार्यक्रम लिएर आएको यहाँ यो पहिलो पल्ट हो । सारै राम्रो लाग्यो हामी धेरै खुशी छौं । भिक्षु र भिक्षुणीहरूको धर्म प्रवचन सुनेर हामी धेरै प्रभावित भयौं ।” त्यस्तै धर्मकीर्ति विहारको उल्लेखनीय धर्मप्रचार कार्यक्रम थियो । पाल्पा तानसेन, बुटवल पोखरा, धरान आदि स्थानहरूमा संस्थागत रूपमा बुद्ध पूजा र धर्म उपदेश कार्यक्रमहरू गर्नमा धर्मकीर्ति विहार सफल भएको छ भन्नु अत्युक्ति हुँदैन । उक्त सबै ठाउँमा बुद्ध र बुद्धले उपदेशित धर्म प्रचार भएको थियो । त्यहाँको जनता प्रभावित भएको चर्चा थियो । विशेष धम्मवती गुरूमाको धर्मउपदेश सुनेर प्रभावित भएको थियो ।

अब धम्मवती गुरूमाको दूरदर्शि ज्ञानतिर चर्चा गरौं । पछि सम्म ठाउँ ठाउँमा धर्म-प्रचार हुन धर्मकीर्ति विहारका शाखाहरू स्थापना गरेर प्रव्रजित गुरूमाहरू बस्न लगाउनु भयो जस्तै कमल पोखरीको पद्मकीर्ति विहारमा कमला गुरूमा, चोभार जाने बाटोमा सुलक्षणकीर्ति विहारमा अनोजा गुरूमा,

बसुन्धरा डोलमा कुसुम गुरुमां, सतुङ्गल विहारमा पुण्यवती गुरुमांहरूद्वारा धर्मप्रचार पछिसम्म प्रचार हुने भयो ।

अर्को बनेपामा भिक्षु अश्वघोषले स्थापना गरेको भएता पनि ध्यानकुटीको विकास धम्मवती गुरुमांको सहयोगले भएको र ध्यानकुटीको तर्फबाट सांगा, नाला, बनेपा, धुलिखेल शिखण्डपुर, पनौति, खोपासि, काभ्रे पलाञ्चोकसम्म धर्मप्रचार गर्न धर्मकीर्ति विहारको उपासक उपासिकाहरूको सहयोग उल्लेखनीय छ । यी स्थानहरूमा पनि बुद्धपूजा र धर्म उपदेश भएको थियो । दाप्चामा पनि बुद्धपूजा र धर्म उपदेश ठाउँमा स्थानीय जनताले भने- पञ्चशीलको कुरा कहिले पनि सुन्न पाएको थिएन । पालन गर्न सजिलो नभए पनि प्रचार गर्नुपर्ने कुरा हो । यस्ता धर्मप्रचार काम गर्नु राम्रो हो । जाति भेदको कुरा पनि सुन्न पाए । यसरी उपत्यका बाहिर धर्मकीर्ति विहार बाट धर्म प्रचार हुन सकेकोले नै धर्म प्रचारमा अग्रस्थान पाएको भन्नु अत्युक्ति हुँदैन होला ।

हाल सम्म धर्मकीर्ति विहारको गतिविधि त चर्चा गर्न उचित नै ठहरिन्छ । हरेक शनिबार युवा वर्गलाई अध्ययन गोष्ठीमा बौद्ध अध्ययन गोष्ठी चलिरहेको छ । हरेक महिना धर्मकीर्ति पत्रिका प्रकाशित भइरहनु र हरेक शनिबार कतिपय डाक्टरहरूद्वारा निःशुल्क स्वास्थ्य सेवा भई नै रहेको अति उत्तम कार्यक्रम हो ।

स्वर्ण जयन्तीको उपलक्ष्यमा धर्मकीर्ति विहारको निरन्तर उत्तरोत्तर उन्नति होस् भनी शुभकामना व्यक्त गर्दछु । ❀

सफल जीवनको लागि ध्यान भावना अभ्यास

सब्व पापस्स अकरणं कुसलस्स उपसम्पदा
सच्चित्त परियोदपनं एतं बुद्धानुसासनं

अर्थात्- “पाप कार्य नगर्नु कुशल कार्यहरू मात्र गर्नु र आफ्नो चित्त शुद्ध गर्नु” यही बुद्धहरूको उपदेश हो ।

माथि उल्लेखित बुद्ध वचन अनुसार हामीले आफ्नो सफल, जीवनको लागि पाप कर्म नगरी कुशल कर्म गरेर मात्र पुग्दैन, प्रमुख कर्तव्य त हामीले आ-आफ्नो चित्त परिशुद्ध गर्नु अत्यावश्यक छ ।

अर्को शब्दमा भन्ने हो भने त्याग चेतनाले युक्त भई अरूको भलो सोची शरीर वचन र मनले कुशल कर्म गर्नु धर्मानुकुलको हाम्रो कर्तव्य हो । यसरी नै शरीर वचन र मनले सदाचारी बनी शील पालन गर्नु पनि धार्मिक व्यक्तिको परम कर्तव्य हो । तर यतिमा मात्र चित्त बुझाएर बस्दैमा हाम्रो लक्ष

असल शिक्षा (भाग-१२) / १३

पुरा नहुने रहेछ । किनभने बुद्ध शिक्षा अनुसार दान र शील त धर्मको पहिलो र दोश्रो खुडकिलाहरू मात्र हुन् । अर्थात् दान र शील त जगको रूपमा रहेका कर्तव्य हुन् । यी बाहेक अर्को प्रमुख भूमिका त शुद्ध चित्तमा रहेको हुन्छ । चित्त शुद्ध नभइकन हाम्रो जीवन सार्थक हुन कदापि सक्दैन । चित्त शुद्ध गर्ने कार्य भने त्यति सजिलो छैन । चित्त शुद्ध गर्नको लागि ध्यान भावनाको अभ्यास गर्न नितान्त आवश्यक छ ।

बुद्धको मूल शिक्षा नै शुद्ध चित्तमा अडेको छ । यसको लागि हामी अन्तर्मुखी बनी आफूभित्र लुकेर बसेका खराब स्वभाव एवं आचरणहरू जुन लोभ, द्वेष र मोहले दूषित छन्, तिनीहरूको जरा समेत उखेलेर फाल्न सक्नु पर्दछ ।

सिद्धार्थ कुमारले पनि चित्त शुद्ध गर्नको लागि धेरै अभ्यास गर्नु परेको थियो । यसको लागि उहाँले आफ्नो शरीर भित्र र बाहिर आवत जावत भईरहेको श्वास प्रश्वासलाई मनले हेरी ध्यान भावना गर्नु भएको थियो । यसलाई आनापान ध्यान भनिन्छ । आनापान ध्यान गर्नुहुँदै प्रकृतिको अनित्य स्वभावलाई पत्ता लगाउनु भई विपश्यना ध्यान भावनाको माध्यमले शरीरलाई हेर्दै संसारको त्रिलक्ष्यण स्वभाव (अनित्य, दुःख र अनात्म) र चतु आर्यसत्य (संसारको दुःख, यस दुःखको मूल कारण तृष्णा, तृष्णालाई हटाउनु सके दुःख स्वतः हट्ने यथार्थता, तृष्णा हटाउनको लागि आठवटा आर्यमार्गहरूलाई अपनाउन जरुरी रहेको तथ्य)लाई पत्ता लगाउनु भई बोधिज्ञान प्राप्त गर्नु भएको थियो ।

यसरी भगवान बुद्धले विपश्यना ध्यान भावनाको

माध्यमले आफ्नो मनमा विभिन्न विकारहरू केलाउँदै फाल्न सकेपछि र मन परिशुद्ध गरिसकेपछि बोधि ज्ञान प्राप्त गरी बुद्ध बन्न सफल हुनु भएको थियो । हुनत संसारमा दुई थरिका प्राणीहरू पाइन्छन् ।

१) उत्तान-

यस समूहका प्राणीले आफूसँग भएका नराम्रा एवं खराब प्रवृत्तिलाई लुकाउन सक्दैनन् । राम्रो, नराम्रो प्रवृत्तिलाई यिनीहरूले चिन्न पनि सक्दैनन् । यसरी छुटाउने क्षमता यिनीहरूको मगजमा नै हुँदैनन् । त्यसैले यिनीहरूलाई चित्त शुद्धि विषयमा ज्ञान नै हुँदैन भने यिनीहरूले यस जन्ममा चित्त शुद्ध गरी मुक्ति मार्ग प्राप्त गर्ने कार्य गर्न त सम्भव नै छैन ।

यस समूहमा पशु पंक्षी एवं जनावर स्वभावका प्राणीहरू पर्दछन् ।

२) ग्रहण-

आफूसँग भएका नराम्रा बानी व्यवहार गोप्य रूपमा लुकाएर राख्न सक्ने व्यक्ति मानिसहरू नै हुन् । आफूमा लुकेर रहेका काम वासना र क्रोध जस्ता खराब बानी व्यवहार उत्पन्न हुन लागे पनि स्थान र समय हेरी त्यसलाई प्रकट नगरी मानिसले सहेर बस्न सक्छ । समाजले के भन्ला भन्ने लाज र भय (हिरी र ओतप्प)को कारणले ती कार्यहरू गर्दैनन् । जब यसलाई वास्ता नराखी ती खराब कार्य गर्छ, तब त्यस्ता व्यक्तिलाई नीच र पशु भन्ने गरिन्छ । आफूसँग रहेका ती पशु स्वभावका प्रवृत्तिलाई जरै देखि उखेलेर फाली शुद्ध एवं मुक्त

जीवन जिउनको लागि ध्यान भावना गर्न आवश्यक छ । यस पवित्र कार्य पशु स्वभावका मानिसले गर्न सक्दैन । प्रजा सहितका मानिसले मात्र गर्न सक्नेछ ।

यी बाहेक यस संसारमा अन्य तीन थरीका व्यक्तिहरू पनि छन्—

१) शूरा २) वीर ३) धैर्यवान्

शूरा व्यक्तिहरू धेरै प्रकारका कार्यक्षेत्रमा दक्ष एवं कुशल हुन्छन् ।

वीर व्यक्तिहरू आफ्नो जीवनमा जतिसुकै बाधा अड्चन आएपनि आफूले गर्न लागेको कार्य पूरा नभएसम्म डटेर लागि पर्छन् । बीचमा निराश भएर कार्य त्याग्ने बानी उनीहरूमा हुँदैन ।

धैर्यवान् व्यक्तिले आफ्नो जीवनमा आइपर्ने सुख-दुःख; लाभ-अलाभ; यश-अपयश; र निन्दा-प्रशंसा; सुख-दुःख जस्ता अष्टलोक धर्मले आफ्नो मन कम्प हुन नदिई अधि बढ्ने गर्छ, पछि हट्दैन । यसरी नै हाम्रो समुदायमा अर्को पनि २ थरीका मानिसहरू छन्—

१) चञ्चल स्वभाव २) दृढ स्वभाव

चञ्चल स्वभावका मानिसहरू आँखा, कान, नाक, जिब्रो र शरीरको माध्यमबाट चित्त बाहिर पठाई पञ्चकाम सुखमा रमाउँदै भौतारिने गर्छन् ।

तर दृढ स्वभावका ज्ञानी व्यक्तिहरू चञ्चल र असंयमी हुँदैनन् । मनको वसमा नगई होशियारी र सतर्क हुने गर्छन् । अभद्र व्यवहार र असंयमित नभई संयमी र शिक्षित हुन्छन् ।

माथि उल्लेखित विभिन्न स्वभावका मानिसहरू मध्ये उत्तम पुरुष गुण आफूमा समावेश गरी जीवन सफल पार्नका लागि हामीले ध्यान भावना अभ्यास गर्न अत्यावश्यक छ । ध्यान भावनाले आफूलाई चिन्ने, आफ्ना कमजोरीहरू पत्ता लगाउने शक्ति प्रदान गर्दछ । होशियारी बनी ठीक, बेठिक, सुमार्ग र कुमार्ग पत्ता लगाउने क्षमता उत्पन्न गराउँछ । यस्तो व्यक्तिको चित्त विस्तारै शुद्ध हुँदै चञ्चलपन स्वभाव, विचलित हुने स्वभाव विस्तारै हटेर जानेछ । ध्यान भावनाको माध्यमले संसारको यथार्थ अनित्य स्वभाव बुझी मनमा वैराग्य भावनाले ठाउँ लिइसकेको हुन्छ । फलस्वरूप उसले लोभ, द्वेष र मोहरूपी दूषित भावनालाई जरा देखि नै उखेलेर फालिसकेको हुन्छ । यस्तो व्यक्ति साँचो अर्थमा भाग्यमानी हुन्छ । उसको जीवन सफल र बहुमूल्य सिद्ध हुन्छ ।

त्यसैले यस्तो भाग्य प्राप्त गर्नको लागि हामीले विपश्यना ध्यान भावना गर्न अत्यावश्यक छ । ❀

भगवान् बुद्ध उहाँको शिक्षा र वैशाख पूर्णिमा

भगवान् बुद्धले सत्व प्राणीहरूको हित सुख हुने कार्य गर्नुहुँदै जीवन बिताउनु भयो । उहाँ जस्तो पवित्र महामानवको जीवनमा घटेको धेरैजसो अमूल्य घटनाहरू वैशाख पूर्णिमाको दिनमा नै घटेका थिए । त्यसैले पनि वैशाख पूर्णिमालाई महत्वपूर्ण दिनको रूपमा लिइन्छ ।

त्यसैले भनिएको छ—

**“सब्बदा सब्ब सत्तानं हितायच सुखायच
उय्युत्तो अकिलासु च अहो अच्छरियो जिनो”**

अर्थात् सधैं सत्वहरूलाई सुखमय बनाउन प्रयासरत रहनु भएका अल्छी रहित बुद्ध कति आश्चर्यपूर्ण हुनुहुन्छ । सबै संस्कार अनित्य छन् भनी प्रकृतिको नियमलाई पत्ता लगाउनु भएका बुद्ध आफै ८० वर्षको वृद्धावस्थामा महापरिनिर्वाण हुनुभयो । यतिञ्जेल उहाँ आफूले गर्नुपर्ने सम्पूर्ण उत्तरदायित्व

निभाएर जानुभयो । उहाँ परिनिर्वाण हुनुभएपछि बुद्ध शासन चिरस्थायी गर्नको लागि कोही पनि व्यक्तिलाई उत्तराधिकारी नियुक्त गरेर जानुभएन । तर उहाँले धर्म विनय पालन गर्नु नै बुद्ध शासन चिरस्थायी गर्ने उपाय हो । यही सबैको गुरु हुनेछ भनी प्रष्ट पार्नु भयो ।

भगवान् बुद्धको यस अन्तिम वचनलाई स्मरण गर्दै यसलाई पालन गर्न सक्नु नै बुद्ध गुण स्मरण गरी बुद्ध जयन्ती मानेको ठहरिनेछ ।

भगवान् बुद्धको अन्तिम वचन यसरी रहेको छ—
“अप्पमादेन सम्पादेथ” अर्थात् सधैं होशियार र सतर्क रहनु ।

सधैं होशियार र सतर्क रहन सक्ने व्यक्तिले नराम्रो एवं खराब काम गर्न सक्दैन । बुद्ध शिक्षालाई अध्ययन गर्दै जाँदा हामीले उहाँलाई शुद्ध एवं असाधारण गुणका धनीको रूपमा पाउन सक्छौं ।

अंगुत्तर निकायमा उल्लेख भए अनुसार उहाँ परिशुद्ध र आश्चर्यपूर्ण गुणमा धनी अति परिशुद्ध व्यक्तित्व हुनुहुन्छ । जीवनभर उहाँ कुनै पनि क्लेशको बसमा परेको देखिदैन ।

परोपकारी कार्यमा जीवन अर्पण गर्नुभएका भगवान् बुद्धले भिक्षुहरूलाई “चरथ भिक्खवे चारिकं, बहुजन हिताय बहुजन सुखाय” अर्थात्— “भिक्षुहरू! धेरै भन्दा धेरै मानिसहरूलाई हित र सुख प्रदान गर्नको लागि चरित्रवान् भई धर्मप्रचार गर्न जानु । धेरैजसो मानिसहरू अज्ञानी छन् । उनीहरूलाई ज्ञानी बनाउनको लागि धर्म प्रचार गर्न जानु ।” भनि आफ्ना शिष्यहरूलाई उनीहरूको कर्तव्य बताउनु भएको थियो ।

भगवान् बुद्ध आफू मात्र परार्थ चर्यामा लाग्नु भएको होइन आफ्ना शिष्यहरूलाई पनि परोपकार कार्यमा लाग्न अर्ति दिनु भएको थियो ।

यसरी भगवान् बुद्ध पहिला आफू अन्धकार क्षेत्र पार गरी उज्यालो क्षेत्रमा पुगिसकेपछि मात्र उहाँले अरूलाई पनि यसरी अन्धकारबाट उज्यालो क्षेत्रतर्फ अगाडि बढ्ने मार्ग देखाउनु भएको थियो । आफूले मार्ग देखाउनु भएपछि उहाँले भन्नुभयो—

“तुम्हेहि किञ्चं आतप्पं अक्खातारो तथागता

सुद्धि असुद्धि पच्चत्तं नाञ्जो अञ्जं विसोधये”

अर्थात्- “आ-आफ्नो कमजोरी हटाई निर्दोष र शुद्ध एवं पवित्र व्यक्ति बन्नको लागि आफैले मेहनत गर्नु पर्दछ । मैले त मार्ग मात्र देखाउने काम गर्न सक्दछु । कसैलाई पनि शुद्ध र पवित्र पार्ने काम गर्न सकिदैन । कसैले कसैलाई शुद्ध पार्न सक्दैन । शुद्ध र अशुद्ध बन्ने कार्य त आ-आफ्नो हातको कार्य हो ।”

त्यसपछि भगवान् बुद्धले फेरि भन्नुहुन्छ—

“पभस्सरमिदं भिक्खवे चित्तं”

अर्थात्- “हाम्रो मन त स्वभावैले परिशुद्ध छ । तर हामी वरिपरिको वातावरणले यस शुद्ध चित्तलाई अपवित्र पारिदिन्छ ।”

वातावरण असल बनाउनको लागि मानिसहरूको चित्त असल हुन अत्यावश्यक छ । त्यसैले भगवान् बुद्धले मानिसहरूलाई चरित्रवान् र सदाचारी बन्न सल्लाह दिनुभएको छ । त्यसको लागि उहाँले शील पालन गर्नुपर्ने (आचार सहिता)

विषयमा सल्लाह दिनुभएको छ । बुद्ध, शिक्षाले शील, समाधि र प्रज्ञा विषयमा विस्तृत व्याख्या गरेको पाइन्छ । एकपटक भगवान् बुद्धलाई बाटोमा भेटिएको एक ब्राह्मणले यसरी प्रश्न गरेको थियो—

“भो श्रमण ! तपाईंको अनुहार एकदम तेजिलो छ । तपाईंको गति पनि शान्त छ । तपाईं को हुनुहुन्छ ?” उसको कुरा सुनी भगवान बुद्धले भन्नुभयो—

“चतुआर्य सत्यलाई अध्ययन गरी बुझिसकेँ । त्यागनुपर्ने जति सबै कुसंस्कार त्यागी बोध भईसकेको बुद्ध हुँ ।”

भगवान् बुद्धको यस भनाईबाट थाहा पाउन सक्छौं—

शिक्षा अध्ययन गरे भैं आफूसंग भएका कमी कमजोरीलाई त्यागी असल शिक्षालाई अभ्यास र पालन गर्न सक्नु नै बुद्धको विशेषता हो । ❀

Dhamma.Digital

धर्मचक्र दिवस

वैशाख पूर्णिमाको दिन सिद्धार्थ कुमारले बोधिज्ञान प्राप्त गर्नुभई बुद्ध हुन सफल भएको दिन हो । यसरी नै आषाढ पूर्णिमाको दिन बुद्धत्व प्राप्ती पछि उहाँले सर्वप्रथम धर्मप्रचार गर्नुभएको दिन हो । धर्मको चक्र घुमाउनु भएको दिन भएको कारणले नै आषाढ पूर्णिमाको दिनलाई धर्मचक्र दिवसको रूपमा मनाइन्छ ।

आफ्नो मनमा लुकेर बसेको सबै क्लेश र कुसंस्कार हरूलाई निर्मूल पारेर बुद्धत्व प्राप्त गर्नु भएका भगवान् बुद्धले सात हप्तासम्म अपूर्व आध्यात्मिक विमुक्ति सुख अनुभव भएपछि यसरी विचार गर्नु भयो—

“अब धर्म प्रचार गर्नु पन्यो ।”

धर्म प्रचार कार्य शुभारम्भ गर्नु अगाडि उहाँले शंका र अन्यौलपूर्ण चिन्तले यसरी विचार गर्नुभयो—

“चतुआर्य सत्य जस्तो गम्भीर ज्ञानलाई यस संसारका धेरैजसो मन्द बुद्धि एवं मूर्ख बुद्धि भएका मानिसहरूले बुझ्न सक्ने हुन् वा होइनन् ? यहाँ धेरै जसो मानिसहरूको चित्त लोभ, द्वेष, मोहले दूषित छन् । मोज, मज्जा, सुख र विलासी

जीवन बिताई रमाईरहेका तिनीहरूलाई चित्त शुद्ध पार्नुपर्ने विषयमा मैले गर्न लागेको धर्मदेशना बुझ्न सजिलो हुने छैन । यस अमूल्य ज्ञान बुझ्न नसकिरहेका तिनीहरूले त्यसलाई आ-आफ्नो व्यवहारमा उतार्ने कार्य त कता कता अर्थात् असम्भव नै हुनेछ । त्यसैले ती अबुझ व्यक्तिहरूलाई यी अमूल्य उपदेश दिएर व्यर्थमा समय र परिश्रम खेर जाने देखिन्छ ।”

यति सोच्नु भई उहाँले आफूले पत्ता लगाउनु भएको ज्ञान कसैलाई पनि नबताउने विचार गर्नुभयो । फेरि अर्को विचार आयो—

“अज्ञानीहरूलाई दुःखबाट मुक्त गर्ने उद्देश्य लिएर नै मैले त्यत्रो मेहनत र दुःख भेली बोधिज्ञान प्राप्त गरेको थिएँ । ती अज्ञानीहरूलाई उद्धार गर्ने अधिस्थान गरेर नै मैले राजदरबार त्यागेको थिएँ । यस संसारका सबै मानिसहरू मन्द बुद्धि र मूर्खहरू नै हुन्छन् भन्ने पनि त छैन नि । ती मध्ये कोही कोही त ज्ञानीहरू पनि त हुन्छन् नि । म संग संगै तपस्या गरिरहेका पञ्च भद्रवर्गीयहरू (कोण्डञ्ज, भदिय, महानाम, वप्प र अस्सजी) ज्ञानको संस्कार भएको व्यक्तिहरू हुन् । मैले उनीहरूलाई सर्वप्रथम उपदेश दिएर धर्मको चक्र चलाउनु उत्तम हुनेछ । जब उनीहरूको मनको अज्ञानाता हट्नेछ, तब उनीहरूबाट ज्ञानरूपी मूल फुट्नेछ ।”

यति सोच्नुभई भगवान् बुद्ध पञ्चभद्रवर्गीयहरू रहनु भएको स्थान वाराणशी नजिकको सारनाथ मृगदावनमा पुग्नुभयो ।

सारनाथ जाँदै गर्नुहुँदा बीच बाटोमा उपक नामक एक आजीवक त्यागी व्यक्तिसंग जम्का भेट भयो । उपकले भगवान् बुद्धसंग यसरी प्रश्न राख्यो—

“तपाईंको अनुहार त खूब तेजिलो र राम्रो छ । गमन एकदम शान्त छ । को हुनुहुन्छ तपाईं ? तपाईंको धर्म के हो ? तपाईंको गुरु को हुनुहुन्छ ?”

उसको प्रश्नको उत्तर भगवान् बुद्धले यसरी दिनुभयो—

“मैले सबै धर्म अध्ययन गरेँ तर दुःखबाट मुक्ति पाउने सत्य तथ्य उपाय पत्ता लगाउन सकिन । त्यसपछि मैले विपश्यना ध्यान अभ्यास गरेर अन्तर्मुखी भई चित्त शुद्ध पार्न सफल भएँ । चतुर्आर्य सत्य र आर्य अष्टाङ्गिक मार्गलाई पत्ता लगाई बुद्धत्व प्राप्त गरेँ । त्यसैले म जिन भएँ । मेरो गुरु कोही छैन ।”

भगवान् बुद्धको उत्तर सुनिसकेपछि उपकले भन्नुभयो—

“गुरु बिना पनि बुद्धत्व प्राप्त हुन्छ ? यो त असम्भव”

यति भन्दै उपक नाक खुम्च्याउँदै आफ्नो बाटो लागे ।

“भगवान् बुद्ध सारनाथ पुग्नुभयो । पञ्चभद्रवर्गीयहरूले उहाँलाई देख्ने वित्तिकै यसरी सल्लाह गरे—

“सिद्धार्थ खानामा भुलेर मोटो भइसकेपछि हामी सामू आउँदैछ । अब हामीले उसलाई वास्ता नगरौं ।”

तर बुद्ध जति जति उनीहरू समक्ष नजिकिँदै जानुभयो, त्यति त्यति उहाँको मैत्री, करुणा र सत्यताको प्रभावले पञ्चभद्रवर्गीयहरू चुपलागेर बस्न सकेनन् । उनीहरू भगवान् बुद्धको स्वागत र सम्मान गर्न अधि सरे ।

भगवान् बुद्धले उनीहरूलाई यसरी सम्बोधन गर्नुभयो-

“पञ्च भद्रवर्गीयहरू ! ध्यान दिएर सुन । मैले अनुसन्धान

गरी पत्ता लगाएका प्रकृतिका नियमहरू यसरी छन्-

“संसारमा चारवटा आर्यसत्यहरू छन्-

- १) दुःख सत्य (८ प्रकारका दुःखहरू) छ
- २) दुःखको कारण तृष्णा (जति भएपनि सन्तुष्ट हुन नसक्ने)
- ३) दुःख अन्त्य गर्न सकिन्छ ।
- ४) दुःख अन्त्य गर्नको लागि आर्य अष्टाङ्गिक मार्ग (मध्यम मार्ग) को अनुशरण गर्नु पर्दछ ।

अब यहाँ पहिलो सत्य दुःख सत्यको विषयमा केही चर्चा गरौं ।

दुःख सत्य अर्थात् संसारमा मानिसहरूलाई आइपर्ने दुःखहरू यी ८ प्रकारका दुःख भित्र नै पर्दछन् ।

१) जन्म लिनुपर्ने (२) वृद्ध वृद्धा हुनुपर्ने (३) रोग व्याधिले सताउने (४) मरण हुनुपर्ने (५) अप्रिय व्यक्तिसँगको सामिप्यमा रहनु पर्ने (६) प्रिय व्यक्तिसँग बिछोड (७) मनले गरेका इच्छाहरू सबै पूरा गर्न नसक्नु (८) संक्षिप्तमा चित्त (वेदना, सञ्जा, संखार, विञ्जाण) र रूप धारण गर्नु पर्ने अवस्था सम्म दुःखले पछ्याइरहने हुन्छ ।

यी दुःखहरू निर्मूल गर्नका लागि अनुशरण गर्नुपर्ने आठ मार्गहरू (आर्य अष्टाङ्गिक मार्ग) यसरी छन्-

- १) सम्यक दृष्टि (ठीक समझदारी)
- २) सम्यक संकल्प (ठीक नियत)
- ३) सम्यक वचन (ठीक बोलिवचन)

- ४) सम्यक कर्मान्त (ठीक कामकारवाही)
- ५) सम्यक आजीविका (निर्दोष जीवन जिउनु)
- ६) सम्यक व्यायाम (ठीक कार्यको प्रयन्त वा अभ्यास)
- ७) सम्यक स्मृति (ठीक तरिकाको होश)
- ८) सम्यक समाधि (ठीक कार्यमा चित्त एकाग्र हुनु)

मैले यी कुराहरू पहिले कहिले पनि भनेको थिएन । त्यसबेला चतुर्आर्य सत्य र मध्यम मार्ग विषयमा थाहा थिएन । अब यसबारे प्रज्ञा चक्षु र ज्ञान बोध भयो । राम्ररी ध्यान दिएर सुन । अज्ञानता र मिथ्यादृष्टिलाई त्याग्नु र चित्त शुद्ध गर्नु । मन निष्कपट हुनु पर्दछ ।”

यति कुरा सुनिसकेपछि पञ्चभद्रवर्गीयहरू एक आपसमा यसरी कुरा गर्न थाले—

“हुनत हो हामीले ज्ञानका यी अमूल्य कुराहरू पहिला सिद्धार्थ कुमारबाट कहिले पनि सुन्न पाएका थिएनौं । हामीमा पुराना नराम्रा संस्कारहरू बाँकी रहेछ । त्यसैले सिद्धार्थ कुमारलाई ठीक तरिकाले चिन्न सकेनौं ।”

यसरी उनीहरूले आ-आफ्ना गल्तीलाई स्वीकार्दै पुराना संस्कार त्यागेर बुद्धले बताउनु भएका धर्मका कुराहरूलाई बुझ्दै गए, तब सबभन्दा पहिला कोण्डञ्ज बोध भए ।

अनि बाँकी रहेका चार जना बोध भए । यसरी भगवान् बुद्धको उपदेश गतिशील थियो । त्यसैले धर्मचक्र दिवसको महत्त्व अभू बढेको हो । ❀

थाई संघराजको शुभागमन

थाइलैण्ड स्थित बौद्ध विहार वाटपकनामका विहार अधिपति संघराज सोमदेच राज मंगलाचार्य संघराज हुनुभएपछि पहिलो पटक यही जेठ १९ गते नेपालका भूकम्पपीडित नेपालीहरूलाई राहत वितरण गर्नको लागि नेपाल आउनु भयो ।

यो बाहेक सन् १९७५ मा उहाँ वर्षावासको लागि आउनुभई स्वयम्भू स्थित आनन्दकुटी विहारमा ३ महिना सम्म रहनु भएको थियो । त्यसबेला त उहाँ अचानक नै आउनु भएको थियो ।

त्यसपछि उहाँ अन्तर्राष्ट्रिय भिक्षु सम्मेलनमा भाग लिनको लागि आनन्दकुटी विहारमा दोश्रो पटक आउनु भएको थियो ।

तेश्रो पटक उहाँले कथिन दान कार्यक्रम बोकी नेपाल प्रवेश गर्नुभएको थियो ।

चौथौँ पटक यही २०७२ जेठ १९ गते नेपालका भूकम्प

पीडित जनतालाई राहत वितरण गर्ने कार्यक्रमको जिम्मेवारी बोकी नेपाल आइपुग्नुभयो । यस पटक उहाँले १५० जना थाई उपासकोपासिकाहरू बटुली त्यसमा थाई सूचना तथा प्रविधि मन्त्री, पूर्वमन्त्री र विशिष्ठ धर्मगुरुहरू सहित एअर एसियाको विमान चार्टर गरी आउनु भएको थियो ।

१९ गते विहान नेपाल पुग्ने बित्तिकै धर्मस्थलीका भूकम्प पीडित १००० जना नेपालीहरूलाई अन्न राहत दान दिनुभई दिउँसो आनन्दकुटी विहारको भवन शिलान्यास कार्य सम्पन्न गरी त्यही दिन थाइलैण्ड फर्कनु भएको थियो । यसरी यसदिन उहाँ ८ घण्टा नेपालमा रहनुभएको थियो ।

यसदिन नेपालका संस्कृति पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्री कृपाशुर शेर्पाले उहाँलाई विमान स्थलमा स्वागत गर्नुभएको थियो । स्वागत गर्ने क्रममा पूर्व प्रधानमन्त्री भलनाथ खनाल, उप प्रधानमन्त्री तथा स्थानिय विकास मन्त्री प्रकाश मान सिंह, सञ्चार मन्त्री मिगेन्द्र रिजाल लगायतका सरकारी पदाधिकारीहरू उपस्थित रहेको थियो ।

उक्त समूहमा भिक्षु भिक्षुणीहरूको उपस्थिति त हुने नै भए । यहाँ उल्लेखनिय विषय त संघराज जस्तो व्यक्ति आफै नेपाल आउनुभई भूकम्प पीडितलाई राहत दान दिनु रहेको छ । उहाँले भिक्षु संघलाई खटाई उपत्यका बाहिरका विभिन्न जिल्लाहरूमा जस्ता पाताका वण्डलहरू वितरण गर्न लगाएका थिए ।

भगवान् बुद्धले २५०० वर्ष अगाडि नै उपदेश दिनुहुँदै भन्नु भएको थियो—

“अन्नदान दिनु भनेको नै बल शक्ति दान दिनु हो ।
बासस्थान दान दिनु भनेको नै सबै सुख दान दिनु हो ।”

बुद्धको यस उपदेशलाई मनन गर्नुहुँदै उहाँले आफ्नो
भिक्षु संघ खटाई यी चीज वस्तुहरू अभावग्रस्त स्थानमा दान
दिन लगाउनु भएको थियो ।

२०७२ वैशाखको महाभूकम्पले स्वयम्भूस्थित आनन्दकुटी
विहारमा रहनुभएका भिक्षुहरू बस्न नै नमिल्ने गरी विहार
क्षतिग्रस्त भएको थियो । संघराज सोमदेव राज मंगलाचार्य
वर्षावास बस्नु भएको उक्त विहारको भवन पनि बस्न नमिल्ने
गरी चर्किएको थियो ।

त्यसैले आफू ९० वर्ष पुगेको उपलक्ष्यमा भूकम्पले
क्षतिग्रस्त आनन्द कुटी विहार पुनः निर्माण गर्ने इच्छा भएनुसार
जेठ १९ गतेका दिन यस विहारको शिलान्यास गर्ने आफ्नो
इच्छा पूर्ण भएकोमा संघराजले खुशी व्यक्त गर्नु भयो ।

यसरी थाईलैण्डका संघराज सहितको १५० जना थाई
टोलीले नेपालीहरूको दुःखद अवस्थामा साथ दिन दुःख बाँड्ने
र हौसला एवं धैर्य बढाउन मैत्रीपूर्वक सहयोग गर्न आएको यस
गुणलाई हामीले कदापि बिर्सन सक्दैनौं ।

त्यति मात्र होइन म्यानमार, चीन, भारत, बंगलादेश,
भियतनाम, श्रीलंका आदि विभिन्न देशका राजदूत लगायत
धार्मिक समूहहरूले नेपालीहरूको दुःखद क्षणमा राहत
सहयोग प्रदान गरी नेपालीहरू अनाथ छैनन् साथ दिने हामी
छौं भन्ने भरोसा प्रदान गरी गुण गरेको कार्यलाई पनि हामी
नेपालीले बिर्सन सक्दैनौं ।

विभिन्न देशबाट नेपाली जनतालाई यसरी मैत्रीपूर्ण सहयोग गरी दुःखमा साथ दिए जस्तै नेपाली सरकारले पनि आफ्नो जनतालाई इमान्दारीताका साथ र नियमानुसार पक्षपात नगरी सहयोग गर्नेछ । जसले गर्दा नेपालीहरूले यथासिद्ध भूकम्पको दुःखद चोटबाट मुक्ति प्राप्त गर्न सकोस् । किनभने जनता सुखी नभए सम्म देश उँभो लाग्न कदापि सक्दैन । ❁

सहनशीलता, शान्तिको बाटो

ठीक तरिकाले सहन सक्ने गुण भएको अवस्थालाई सहनशीलता भनिन्छ । सहनशीलता असल गुणधर्म हो । जहाँ यसले ठाउँ लिन्छ त्यहाँ शान्ति मिल्नेछ ।

भगवान् बुद्ध भन्नुहुन्छ—

“यो हवे बलवा सन्तो दुब्बलस्स तितिक्खति
तमाहु परमं खन्ति निच्चं खमति दुब्बलो”

बल र प्रतिभाशाली व्यक्तिले निर्बल एवं प्रभावहीन व्यक्तिको अपराध र दोषलाई क्षमा प्रदान गरी सहन सकेमा यो नै उत्तम सहनशीलता गुण हुनेछ । अर्को शब्दमा भन्ने हो भने दुःखी गरीब र कमजोर व्यक्तिहरूले आफ्नो कमजोरीको कारणले बाध्य भई सहेको कार्यले सही रूपमा शान्ति स्थापना हुन सक्दैन । त्यतिञ्जेलसम्म पनि जीवन रमणिय बन्न सक्दैन । तर उच्च ओहोदामा रहेका बलवान एवं प्रतिभाशाली व्यक्तिहरूले सहनसकेको घडीमा मात्र साँचो शान्ति प्राप्त हुनेछ । त्यहाँ कल्याणकारी वातावरणले ठाउँ लिनेछ ।

असल शिक्षा (भाग-१२) / ३१

भगवान् बुद्ध महामानवको रूपमा प्रस्तुत हुन सकेको पनि उहाँको सहनशीलता गुणले हो । एकदिन उहाँ समक्ष एक व्यक्तिले यसरी प्रश्न सोधेको थियो—

“रिसाउनु पाप हो कि धर्म ?”

यस प्रश्नको उत्तर भगवान् बुद्धले यसरी दिनुभएको थियो—

“रीस उठ्ने समयमा जसले होश पुऱ्याउन सक्छ, त्यहाँ पाप होइन, धर्मले ठाउँ ओगट्नेछ । तर रीस उठ्ने समयमा होश गुम्यो भने त्यहाँ पापपूर्ण कार्य हुनेछ ।”

एकजना जापानी भिक्षुलाई रीस उठेछ र रीसको भोकमा उसले अर्को एक व्यक्तिलाई मार्न खोजेको अवस्थामा उसले आफ्नो गुरुको वचन सम्झन पुगेछ—

“रीसको भोकमा बेहोशी बनी कसैलाई नमान्नु, होशियारी बन्नु ।”

उक्त व्यक्तिले गुरुको यस ज्ञानबद्धक कुरालाई सम्झने बित्तिकै होश सम्हाली ज्यान मार्ने जस्तो अनैतिक कार्य त्याग्यो । जसले गर्दा उसको जीवन पतन हुन सकेन ।

तर रीस उठ्ने बेला होश गुमाउन पुग्यो भने मानिसले आफ्नो पतन हुने कार्य गर्न पुग्छ । यही घटना बर्मा देशमा पनि हुन पुगेछ ।

एक आपसमा मिलेर बसिरहेका दुईजना भिक्षुहरू एकदिन नुहाउन गएछ । नुहाउने ठाउँमा एक जनाले ठट्टा गरी साथीको जुत्ता लुकाइदिएछ । जुत्ता हराउने साथीले पनि आफ्नो वचनलाई संयम नगरीकन कुन चाहिँ कुकुरले मेरो जुत्ता

लुकाइदिएछ भनी कडा वचन प्रयोग गरेछ । यस वचनलाई सहन नसकी साथी भिक्षुले रीसको भोकमा होश गुमाउँदै आफ्नो भिक्षुत्व भावलाई नै बिर्सी साथीलाई छुराले घोपी दिएछ । त्यसैले रीसलाई चल्न नै नसक्ने गरी दबाउने उपाय भनेको सहनु नै हो ।

सहन सक्ने व्यक्तिहरू भएको स्थानमा मात्र शान्तिले ठाउँ लिने गर्छ ।

लण्डनमा लिफ्टमा गइरहेको अवस्थामा एकजनाले अर्कोलाई थुकीदिएछ । तर अर्कोले यस घटनाप्रति कुनै प्रतिक्रिया नगरी खल्लीबाट रुमाल फिकी उक्त थुक पुछेर चुप लागेर बसेछ । यो दृश्य देखी थुक्ने व्यक्तिले सोधेछ— “तिमीलाई रीस उठेन ?”

थुक पुछ्नेले भन्यो— “रिसाएर के गर्नु ? टाउको फुट्ने गरी भगडा गर्ने ? तिम्रो इच्छा पुरा भयो होइन ?” यो कुरा सुनी थुक्ने व्यक्ति चुप लागेर बसेछ । यहाँ सहन सकेको कारणले शान्तिले ठाउँ लियो ।

जुन परिवारमा सहन सक्ने व्यक्ति हुन्छ, उक्त परिवारको पारिवारिक जीवन सुखमय हुनेछ । त्यसैले पारिवारिक जीवनको लागि सहनशीलता अमृत रूपी औषधि नै हो ।

शुकरात दार्शनिक, विद्वान र सत्यवादी हुनुहुन्छ । एकदिन शुकरातले आफ्ना विद्यार्थीहरूलाई आफ्नै घरमा पढाइराख्नु भएको थियो । उहाँकी श्रीमती भने अलि अशिक्षित र जङ्गली स्वभावकी थिइन् । त्यसैले होला उनीले आफ्ना श्रीमान्ले

विद्यार्थीहरूलाई पढाइराखेको सहन नसकी भोक्किंदै कराउन थालिन्—

“कहिल्यै हाँसेर बोल्नु छैन, त्यस्तो मान्छेले मलाई किन विवाह गर्नुप्यो ।”

यो कुरा सुनेपछि, नसुने जस्तो गरी शुकरात पुस्तक पढेर बस्नुभयो । आफ्नो वचनको केही प्रतिक्रिया नआएको देखी मुरमुरिएकी ती महिलाले केही शीप नलागेर घर बाहिर गई एउटा बाटा भरि हिलो राखेर ल्याई श्रीमान्को शरीरमा खन्याई दिइन् । यो दृश्य देखी विद्यार्थीहरूलाई रीस उठेछ र उनीहरूले शुकरातलाई भनेछ—

“गुरुज्यू ! यी महिला त तपाईंलाई सुहाउँदैन ।”

यो कुरा सुनी शुकरातले भन्यो—

“यिनी मलाई सुहाउँछिन् ! यिनीले गरेर नै मैले आफूलाई कतिसम्म सहन सक्ने क्षमता कमाएँ भनी चिन्ने मौका पाइरहेको छु । माटोको भाँडो किन्न जाने मानिसले उक्त भाँडो कच्चा हो वा पक्का हो जाँचनको लागि हातले उक्त भाँडो बजाएर हेर्ने गर्छ । त्यसरी नै यी महिलाले पनि म कतिसम्म सहने क्षमता भएको रहेछ भनी जाँच्ने गर्छिन् ।”

शुकरातको यो कुरा सुनी उनकी श्रीमतीको होश फर्किएछ र पश्चाताप मान्दै उनीले आफ्नो श्रीमान्सँग यसरी क्षमा माग्न थालिन्—

“मलाई क्षमा गर्नुहोस् । तपाईं त देवता नै हुनुहुँदो रहेछ । तपाईंलाई मैले चिन्न सकिन ।”

द्रोणाचार्यले आफ्ना शिष्यहरू युधिष्ठिर, अर्जुन, भीम,

नहकुल र सहदेवलाई शिक्षा सिकाउने सिलसिलामा “न रिसाउनु” शब्द घोक्ने गृहकार्य दिएको रहेछ । भोलिपल्ट युधिष्ठिर बाहेक अन्य ४ जना दाजुभाईहरूले सजिलैसित पाठ दिएछ, मुखबाट । तर युधिष्ठिरले ४ दिनसम्म पनि पाठ आएको छैन भन्दै पाठ दिएन । त्यसैले गुरु द्रोणचार्यले रीसको भोंकमा युधिष्ठिरलाई कुट्न पुगेछ । तर युधिष्ठिर कुटाई खाएपनि कतिपनि नरिसाइकन मुसुमुसु हाँसिरहे । युधिष्ठिर हाँसिरहेको देखी गुरुले सोधेछ— “अभ्र पनि हाँस्न मन लागेको छ तिमीलाई ?” गुरुको कुरा सुनी युधिष्ठिरले भनेछ—

“हजुरले नै हामीलाई गृहकार्य दिनुभएको होइन र ‘नरिसाउनु’ भनी ?”

युधिष्ठिरको उत्तर सुनी गरु द्रोणाचार्यलाई होश आएछ र आफ्नो बेहोशीपना प्रति पश्चाताप गर्दै शिष्य युधिष्ठिरलाई स्नेहपूर्वक अंकमाल गर्दै भनेछ—

“युधिष्ठिर ! तिमीलाई मैले बल्ल चिनें । तिमीलाई पहिला नै पाठ आइसकेको रहेछ । तिमी शिष्य भएर परिक्षामा उत्तिर्ण भयौ । तर म गुरु भएपनि बेहोशी बनी मैले लिएको परिक्षामा म आफै अनुत्तिर्ण भएँ ।”

यसरी नै बर्मासा श्रीमान् श्रीमती एक जोडी बीच कुनै एक मतभेदको कारणले सम्बन्ध विच्छेद भएछ । उनीहरूको एक छोरी पनि रहेछ । त्यही छोरीको लागि उनीहरू बीच मुद्दा चलेछ । न्यायाधिशले भन्यो—

“अब छोरीले आमा बुबा दुवै मध्ये कोसँग बस्ने इच्छा गर्छ छोरी उसैको हुनेछ ।”

छोरीले जवाफ दिइन्- “म त मेरा आमा बुबा दुबैको सन्तान । म मेरा आमा बुबासँग नै बस्छु ।”

छोरीको यस निर्णयले गर्दा सम्बन्ध विच्छेद भइसकेका आमा बुबा दुबै फेरि मिलेर बस्न करै लाग्यो ।

“सहनशीलताको महिमा र फल हो यो ।”

माथि उल्लेखित सम्पूर्ण घटनाहरूले सहनशीलता गुण नै शान्तिको उपाय हो भन्न प्रमाण प्रस्तुत गरेको छ ।

धेरै जसो बुद्धि कमजोर भएका व्यक्तिहरूलाई चाँडै रीस उठ्ने गर्छ । उनीहरूलाई रीस उठ्ने कारणहरू यसरी रहेका छन्-

- १) आफूलाई मन नपर्ने कुरा सुन्नुपर्दा ।
- २) आफूलाई मन नपर्ने खाना खानुपर्दा ।
- ३) आफूलाई मन नपर्ने व्यक्तिसँग रहनुपर्दा ।
- ४) आफूले भनेको कुरा कसैले नसुनिदिँदा ।
- ५) आफूले भन्ने जस्तो कार्य सिद्ध नहुँदा ।
- ६) आफूलाई मनपर्ने नेता र गुरुलाई कसैले मान सम्मान नगर्दा ।

तर यी घटनाहरूले बढिमान् व्यक्तिहरूलाई केही असर पार्न सक्दैन । किनभने उनीहरूले आफ्नो मनलाई द्वेष भावले होइन सहनशीलता भावले पखाली सकेको सफल व्यक्ति बनिसकेको हुन्छ । हामीलाई यस्तै व्यक्तिको खाँचो रहेको छ । ❀

धर्म निरपेक्षता

आजभोलि नेपालमा नयाँ संविधान निर्माण गर्ने चर्चाको साथसाथै धर्म निरपेक्षता विषयमा पनि चर्चा चलिरहेको छ । धर्म निरपेक्षताको चर्चा चलाइनु भन्दा पहिला यस शब्दको अर्थ के हो, यस विषयका एकपटक विचार गरौं ।

धर्म निरपेक्षताको अर्थ नै सबै धर्मलाई समान मान्यता दिनु हो । यसको अर्थ धर्म मान्नु पर्दैन र धर्म चाहिँदैन भनेको कदापि होइन ।

आजभोली यस शब्दको अर्थ नै नबुझी अर्थको अनर्थ लगाउँदै बेकारको वाद विवाद भइरहेको देखिन्छ ।

जुन देशमा सबै धर्मलाई समान रूपले मान्यता दिई समान व्यवहार गरिन्छ, उक्त देशमा धर्म निरपेक्षताको स्थिति सृजना हुन्छ ।

नेपालमा पहिलाको संविधानले पनि धर्म निरपेक्षतालाई

असल शिक्षा (भाग-१२) / ३७

उल्लेख गरिएको थियो । तर यसलाई ठीक तरिकाले व्यवहारमा उतार्न सकेको भने देखिएन । किनभने धर्मलाई समान मान्यता दिनुपर्ने राज्यले र सञ्चार माध्यमहरूले शिवरात्री पर्वलाई जस्तै बुद्धपूर्णिमा महोत्सवलाई पनि त्यति फुक्का मनले मान्यता दिएको देखिदैन ।

अझ अहिलेको नयाँ सम्बन्धानले धर्म निरपेक्षतालाई नै भिक्ने हो भने यसले अशान्ति र धार्मिक कलहलाई निम्त्याउन खोजिरहेको देखिन्छ ।

हिन्दुहरूको बहुमत भएको हिन्दुस्थान भारतमा पनि त्यहाँको संविधानले धर्म निरपेक्षतालाई स्थान दिएको पाइन्छ । तत्कालिन प्रधान मन्त्री पण्डित जवाहरलाल नेहरूको महान व्यक्तित्व एवं डा. भीमराव अम्बेडकरको विद्वता र महान चमत्कारपूर्ण कुशलता र महिमाको फल हो यो । धर्म निरपेक्षता मात्र होइन, भारतको राष्ट्रिय ऋण्डामा समेत धर्मचक्र एवं राष्ट्रको नोट र मुद्रामा समेत अशोक स्तम्भ उल्लेख गरिएको पाइन्छ । यसले भारत भगवान बुद्धको कर्मभूमि भएको जनाइरहेको छ ।

हिन्दुस्थानमा मुसलमानरू ६ करोड छन् । पं. जवाहर लाल नेहरूले आफ्नो विद्वताको प्रभाव प्रयोग गरी मुसलमानहरूको चित्त बुझाई धार्मिक कलह कम गराउन सफल हुनुभयो । भारतको वर्तमान सरकार पनि कट्टर हिन्दुवादी जनतापाटी भएता पनि उनीहरूले संविधानमा धर्मनिरपेक्षतालाई कायम गरेरै छोडे । यस कार्यले भारतमा धर्म युद्ध र अशान्तिलाई हटाउन टेवा पुगिरहेको छ ।

नेपालमा हाल नयाँ संविधानमा धर्म निरपेक्षतालाई हटाउन जुन चक्र चलिरहेको छ, यसले खतरा पूर्ण स्थिति निम्त्याउन खोजिरहेको छ । त्यसलाई यथासीघ्र बुद्धि पुऱ्याई नेपाललाई खतराबाट जोगाउन धर्म निरपेक्षतालाई कायम गरोस् । विनासकाले विपरीति बुद्धि उखानलाई लागु नगरोस् । धर्मकीर्तिको यही कामना रहेको छ ।

अन्त्यमा फेरि सम्भौँ धर्म निरपेक्षताको अर्थ सबै धर्मलाई समान रूपले मान्यता दिनु हो । हिन्दुहरूको बहुमत भएको हिन्दुस्थान भारतमा नै धर्म निरपेक्षता कायम रहेको सत्य तथ्यलाई हामीले त्रिबिसौँ । ❀

“वर्षावास” केही चर्चा

बुद्धकालिन समयको इतिहास पल्टाउँदै जाने हो भने वर्षावासको चलन शुरुदेखि देखिदैन । बुद्धकालिन समयमा जैन समूहको प्रभाव सशक्त रहेको देखिन्छ । यही जैन समूहको अपवादबाट बच्नको लागि पनि भगवान् बुद्धले वर्षावास बस्नुपर्ने नियम लागु गर्नुभएको बुझिन्छ ।

हुनत नियम भनेको मानिसहरूको सदाचारी जीवन निर्वाहको लागि हो । तर मानिस नियमको लागि होइन । वर्षावासको नियमले यस कुराको पुष्टि गरिरहेको छ । वर्षावासको नियमलाई लागु गर्नुभएको कारणले पनि भगवान् बुद्ध जनआवाजलाई कदर गर्नुहुने प्रजातन्त्रवादी गुरुको रूपमा प्रस्तुत हुनु भएको देखिन्छ ।

वर्षावास नियम वर्षाकाल ३ महिनाको समयवधिमा पालन गर्ने गरिन्छ । यस नियम पालन गर्नुहुने भिक्षु भिक्षुणीहरूले वर्षाकाल ३ महिना सम्म एकै स्थानमा बसोवास गरी अन्यत्र स्थानको चारिका गर्नुहन्छन् । त्यस समयवधिमा भिक्षु भिक्षुणीहरू

आफूभन्दा ज्ञानगुणले परिपक्व गुरुको निर्देशनानुसार आफ्नो मनलाई अनित्य बोध-गराउन विपश्यना ध्यान भावना गरी समय बिताउने गर्नुहुन्छ । यस ३ महिना अवधिमा भिक्षु भिक्षुणीहरूलाई चतुप्रत्यय (खाना, लुगा, बास र औषधि) परिपूर्ति गरी पालन पोषण गर्ने जिम्मा लिनु भएका दाताहरूलाई धर्मोपदेश दिनुहुँदै धर्मप्रचार गर्नुहुन्छ ।

यसरी वर्षावास नियम पालन गर्दा तल उल्लेखित फाइदाहरू प्राप्त हुन्छन्—

- १) वर्षाकालमा यत्रतत्र हिंडिरहन नपर्ने भएको कारणले झरीको पानीले रुझी बिरामी पर्ने भय हुँदैन ।
- २) आफूभन्दा ज्ञानगुणले परिपक्व गुरुहरू समक्ष रही धर्म अध्ययन गर्ने सौभाग्य प्राप्त हुन्छ ।
- ३) वर्षाकाल ३ महिना सम्म संसारको त्रिलक्षण स्वभाव (अनित्य, दुःख र अनात्म) लाई आफ्नो अन्तरमनले ध्यान भावना गर्दै नियाल्ने सौभाग्य प्राप्त हुने भएकोले जुन व्यक्तिले होशियारीपूर्वक यस कार्यमा निरन्तर लाग्नेछ, त्यस व्यक्तिले आध्यात्मिक शान्ति प्राप्त गरी भाग्यमानी बन्न सक्नेछ ।
- ४) उपासकोपासिकाहरूलाई धर्मोपदेश गरी बुद्ध-शिक्षा सिकाउने मौका प्राप्त हुनेछ ।
- ५) वर्षात्कालमा पानीले रुझ्दै यताउता हिंडिरहेको भन्दै अरूले अपवाद गर्ने भयबाट बच्न पाउनेछ ।

यी सबै बुद्धकालिन समयानुसार प्राप्त हुने फाइदाहरू हुन् । तर आजभोलिको समयानुसार वर्षावासका नियमहरू

पालन गर्दा तल उल्लेखित फाइदाहरू प्राप्त हुने देखिन्छ ।

- १) एक भिक्षुले २२७ वटा नियमहरू पालन गर्नुपर्ने विनयले बताइरहेता पनि आजभोलि धेरैजसो भिक्षुहरूले ती नियमहरूमध्ये कतिपय नियमहरूलाई बिर्सिसकेका छन् । तर यस वर्षावास बस्नुपर्ने नियमले ती बिर्सिसकेका नियमहरू फेरि स्मरण गराई यसलाई पालन गर्ने मौका प्रदान गरिरहेको छ । किनभने वर्षावास बस्नु केहि दिन अगाडि भिक्षुसंघ उपोसथागारमा जम्मा भई आपत्ति देशना गर्दै आत्मलोचना गर्नुपर्ने चलन छ । यही सिलसिलामा भिक्षु नियम स्मरण गर्ने चलन छ ।
- २) कथिन चीवर व्यक्तिगतरूपले कोही एक भिक्षुलाई प्रदान गरिदैन । भिक्षु संघलाई प्रदान गरिने यस चीवर दान कार्यले संघको महत्त्वलाई बुझाउने गर्दछ ।
- ३) वर्षावास समापन हुँदा उपोसथागारमा भिक्षुसंघ एकत्र भई आ-आफ्नो गल्ती एवं भूलहरू व्यक्त गरी परस्पर क्षमा याचना गर्ने चलन छ । यसलाई पवारणा भनिन्छ । आत्मलोचना गर्ने बानीले मानिसलाई होशियारी पूर्वक जीउने शक्ति प्रदान गर्दछ ।
- ४) वर्षावास अवधि ३ महिना एकै स्थानमा बसोवास गरी अन्यत्र नजाने नियम पालन गरेपनि केही गरी बाध्यता आइपर्ने अवस्थामा ७ दिन सम्मको लागि बाहिर जान पाउने मौका पनि प्रदान गरिएको छ ।
बाध्यता रूपी कारणहरू यसरी रहेका छन्—
क) धर्मोदेश दिन जानु परेमा ।

ख) आमा बुबा र आफ्ना नाता कुटुम्बहरू बिरामी परी हेर विचार गर्न जानु परेमा ।

ग) भोजन निमन्त्रणामा जानु परेमा ।

यसरी बाध्यतावस बाहिर जाँदा केही विघ्नबाधा नआए एक हप्ता भित्र फर्किनु पर्ने हुन्छ ।

वर्षावास बसेको स्थानमा चोर भय, पानी परी बाढीको भय, र खानपिनको समस्या आदि आएमा वर्षावास त्याग्न पनि सकिनेछ ।

बुद्धकालिन समयमा वर्षावास समापन पश्चात् ३० जना भिक्षुहरू भगवान् बुद्ध दर्शन गर्न जानुहुँदा वर्षाले रुभी धेरै दुःख कष्ट भोग्नु परेको थियो । त्यसबेला चीवर फेर्नको लागि जगोडा चीवर पनि थिएन । त्यसैले वर्षावास बस्नुहुने भिक्षुहरूको लागि कथिन चीवर दान गर्नुपर्ने नियम भगवान् बुद्धले बनाइदिनु भएको थियो ।

पछि हुँदा हुँदा चीवर दान प्राप्त गर्ने लोभ चेतनाले पनि भिक्षुहरूले वर्षावास बस्न थाले । त्यसैले उक्त कथिन चीवर व्यक्तिगत होइन भिक्षुसंघलाई दान दिनुपर्ने नियम बनाइयो । त्यतिमात्र होइन एकै वर्षमा एक स्थानमा एकपटक मात्र कथिन चीवर दान दिन पाउने नियम बनाइयो । कथिन चीवर प्राप्त गर्ने भिक्षु एकदिन अगाडि नै त्रिचीवरधारी हुनुपर्नेछ ।

तर आजभोली धेरै संख्यामा भिक्षु भिक्षुणी निमन्त्रणा गर्ने चलनले धेरै खर्च व्यहोर्नुपर्ने भएकोले कथिन चीवर दान उत्सव आयोजना कार्य त्यति सरल हुन सकेन ।

नियमानुसार त मात्र ५ जना भिक्षुहरू उपस्थित भएपनि

कथिन चीवर दान उत्सव मनाउन सकिने छ । यस संख्या भन्दा बढि भिक्षुहरू निमन्त्रणा गर्ने हो भने त्यसमा आआफ्नो क्षमता र श्रद्धामा भर पर्दछ । यसमा कुनै करकाप भने छैन ।

बुद्धकालीन समयमा मातिकमाता नाम गरेको उपासिकाले भिक्षुहरूको एक समूहलाई वर्षावास ३ महिनाको लागि खानपिनको व्यवस्था मिलाउने जिम्मेवारी बोकी आफूले पनि उक्त ३ महिनामा शुद्ध रूपले पञ्चशील पालन गरी अशुभध्यान भावना गरेकी थिइन् ।

यस्तो अटूट रूपले ध्यान अभ्यास गरेको कारणले उनीले परचित्त ज्ञान (अरुको मनको कुरा थाहा पाउने शक्ति) प्राप्त गर्दै मार्गफल लाभी (निर्वाणको अवस्था प्राप्त गर्न सक्षम) भइन् । त्यति मात्र होइन, वर्षावास बस्नुहुने भिक्षुहरूले पनि ध्यान अभ्यासको अटूट प्रयत्नका फलस्वरूप ३ महिना भित्र निर्वाण फल प्राप्त गरी भाग्यमानी भए । वर्षावास बसेको कारणले प्राप्त फल विषयक बुद्धकालिन महत्वपूर्ण घटनाहरू मध्येको एक घटना हो यो । त्यसैले आजभोलि वर्षावासलाई क्रमैसंग ३ वटा देशहरूले यसरी मान्यता दिने गरेको पाइन्छ । सर्वप्रथम थाइलैण्ड, दोश्रो देश म्यानमार, तेश्रो देश श्रीलङ्का ।

हाम्रो नेपालमा पनि वर्षेनि भिक्षु संघले वर्षावास नियम पालन गर्दै आएको छ । यसपाली मिति २०७२ साल श्रावण १५ गते देखि कार्तिक १० गते सम्मको ३ महिने वर्षावास सम्पन्न भएको छ । ❀

पुण्य के हो र पाप के हो ?

शुद्ध चित्तले आफ्नो र अरूको भलो चिताई काम गर्नु नै पुण्य हो । दान, शील र भावना आदि गुणधर्मले युक्त भई कार्य गर्नु नै पुण्य हो । पुण्य कार्य गर्ने अवस्थामा राग, द्वेष जस्तो दूषित भावनाले धमिलीरहेको चित्त पनि एकछिनको लागि भएपनि सफा हुन पुग्छ । चित्त शुद्ध हुने अवस्थामा हाम्रो नशामा बगिरहने रगत समेत सफा हुन पुग्छ । रगत सफा भएको व्यक्ति निरोगी एवं दीर्घायु हुनेछ ।

तर स्वार्थयुक्त चित्तको बसमा गई आफ्नो फाइदा मात्र हेरी अरूलाई बाधा र हानी हुने काम गर्दा यसलाई पापको संज्ञा दिइन्छ । स्वार्थयुक्त दूषित चित्तले कार्य गर्दा हाम्रो नशामा बग्ने रगत समेत दूषित हुन पुग्छ । त्यसैले रिसाउने अवस्थामा जतिसुकै सुन्दर एवं रुपवान व्यक्तिको अनुहार पनि कुरूप हुन पुग्छ ।

समाजमा विभिन्न प्रकारका मानिसहरूलाई हामीले देखिरहेका छौं । कोही सुन्दर, कोही कुरूप, कोही हिंस्र परेका र कोही विसिद्धि स्वभावका । यस्तो हुनुको प्रमुख कारण पनि आ-आफ्ना कर्म नै हुन् भनी धर्म शास्त्रमा मात्र नभई भगवान् बुद्धले पनि भन्नु भएको छ । त्यसैले भगवान् बुद्ध भन्नुहुन्छ— “भरसक कुरा गर्दा समेत अरूलाई दुःख नहुने तरिकाले कुरा गर्नु पर्दछ । दूषित चित्तले गरेको कार्य मात्र पुण्य हुन सक्दैन भने शुद्ध चित्तले गरेको कार्य पुण्य हुनेछ । पुण्यले भाग्य फल प्राप्त हुन्छ भने पापले दशा रुपी फल प्राप्त हुनेछ । त्यसैले मानिसहरू बीच कुराकानी हुँदा भन्ने गरिन्छ—

“फलाना कति भाग्यमानी रहेछ, अर्थात् उक्त व्यक्ति पुण्यवान् रहेछ । त्यस्तै फलाना कस्तो अभागी रहेछ अर्थात् उसले त्यस्तै पाप कार्य रुपी बीऊ रोपेर अरूलाई दुःख दिएर आएको होला, आदि, आदि ।

कर्मफल विषयमा बुझाउनको लागि बुद्धकालीन घटनाहरू थुप्रै प्रमाणको रूपमा भेटिन्छन् । ती घटनाहरूलाई यहाँ प्रस्तुत गर्न उचित देखिन्छन् ।

बुद्धकालिन समयमा लोसक नामक अरहन्त भिक्षुले कहिले पनि पेट भरि खान पाएका थिएनन् । यसैले भिक्षु सारीपुत्रले उसलाई उहाँकै हातले एक एक गाँस गर्दै बच्चालाई खुवाए जस्तै खुवाउनु भएको थियो । अरुले खाना खुवाएमा मात्र उनको पेट भरिने रहेछ । उसले आफ्नो हातले खाना खाँदा त्यस खाना उसले पेट भरि खान नपाउने कर्मफल भोगिरहेका उक्त अरहन्त भिक्षुले पहिला अरहन्त हुन सक्ने गरी

राम्रो कर्म पनि गरेर आएको रहेछ । कुकर्म गरेर आएको फलस्वरुप उसले आफ्नो हातले पेट भरि खान नपाउने फल भोगिरहेको रहेछ । त्यसैले भगवान् बुद्ध भन्नुहुन्छ— “कम्म विसयो अचिन्तयो” अर्थात् कर्म र कर्मफल विषयमा यस्तो हुन्छ, त्यस्तो हुँदैन भनी कसैले पनि चिन्तन गर्न सक्दैन ।

यसरी नै भिक्षु सीवली भगवान् बुद्धभन्दा पनि बढी लाभ सत्कार प्राप्त व्यक्ति हुनुभयो । त्यसैले राम्ररी भिक्षा प्राप्त नहुने स्थानमा भिक्षा जानुहुँदा भगवान् बुद्धले भिक्षु सीवलीलाई पनि साथमा लाने गर्नुभएको विषयमा पाली साहित्यमा उल्लेख गरेको पाइन्छ ।

पुण्यवान भिक्षु महाकाश्यप पनि लाभ सत्कार प्राप्त भिक्षु हुनुहुन्छ । एकपटक युवा व्यक्तिहरूको एक समूह जंगलमा बसी मालपुवा पकाई पिकनिक मनाइरहेको अवस्थामा उनीहरूले भिक्षु काश्यपलाई देखे बित्तिकै उहाँलाई मालपुवाको पोका नै उठाएर दान दिएको रहेछ । तर उनीहरूले काश्यप भन्तेसँग रहेका अन्य भिक्षुहरूलाई भने दान दिएनन् ।

वक्कुल नाम गरेको भिक्षु पनि त्यत्तिकै लाभ सत्कार प्राप्त भिक्षु हुन् भनी पुस्तकमा उल्लेख गरिएको छ ।

यसरी नै भिक्षु चुल्लपन्थ अरहन्त हुनु अगाडि गाथा (श्लोक) एउटा कण्ठ पार्नको लागि ४ महिनासम्म मेहनत गर्नुहुँदा पनि सफल हुनु भएन । त्यसो भएपनि पहिलो पुण्य पारमिको फलस्वरुप उहाँले अरहन्त फल प्राप्त गर्न सफल हुनुभयो ।

सोपाक नाम गरेको एक बालकलाई उसको सौतेनी बुबाले मार्ने नियतले स्मसानमा फालिएको लाससँगै बाँधेर राखे पनि उक्त बालकलाई केही भएन । उक्त बालकलाई भगवान् बुद्धले विहारमा ल्याई भिक्षु बनाइ दिनुभयो । पछि त्यही बालक अरहन्त भयो ।

घोषक नामक बालकलाई मार्नको लागि ७ पटक सम्म भिहेनत गरेपनि त्यस बालकको पूर्व पुण्यको प्रभावले मार्न सकेन । त्यही बालक पछि सेठ बन्न सफल भए । यी घटनाहरू पाली साहित्यमा उल्लेखित छन् ।

यसरी नै कर्म सिद्धिरहेको अवस्थामा धर्म गरेर कर्म थप्न मिल्ने विषयमा पनि धार्मिक पुस्तकहरूमा उल्लेख गरिएको पाइन्छ । एक बालकको कर्म सिद्धिएको कारणले सातवर्षसम्म मात्र बाँच्ने छ भनी भविष्य वक्ताले भविष्यवाणी गरिदिएछ । त्यही बालकले अरुको उपकार हुने कार्य गर्नुका साथै आफ्ना मातापितालाई मन लगाई सेवा गर्दै ज्ञानी बनेको कुशल कर्मको कारणले धेरै वर्षसम्म बाँचन सफल भए ।

त्यसैले भगवान् बुद्ध भन्नुहुन्छ—

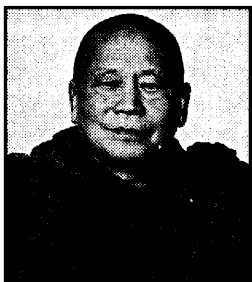
**“यादिसं वपते बीजं तादिसं हरते फलं,
कल्याणकारी कल्याणं पापकारी च पापकं”**

अर्थात् जस्तो बीऊ रोप्छ, त्यस्तै फल पाउँछ । राम्रो नियतले राम्रो काम गरे राम्रै भाग्यरूपी फल पाउँछ । नराम्रो नियतले नराम्रो कार्य गरे नराम्रै दशा रूपी फल पाउनेछ ।

लेखकका प्रकाशित अन्य पुस्तकहरू

<p>१. नेपाल चीन मैत्री
 २. बौद्ध दर्शन
 ३. बुद्ध र व्यवहारिक धर्म
 ४. पञ्चशील
 ५. शान्ति
 ६. नारी हृदय
 ७. पेरिचिङ्ग स्वास्थ्य निवास
 ८. बौद्ध संस्कार (दु.सं.)
 ९. बौद्ध जगत्मा स्वास्थ्य सेवा (दु.सं.)
 १०. निरोगी
 ११. बुद्धको विचारधारा
 १२. मैले बुद्धको बुद्धधर्म
 १३. बौद्ध नैतिक शिक्षा (भाग १)
 १४. बौद्ध ज्ञान
 १५. बुद्ध र बुद्धधर्मको संक्षिप्त परिचय
 १६. धर्म चिन्तन
 १७. बौद्ध ध्यान (विपश्यना ध्यान)
 १८. सम्यक् शिक्षा (भाग १)
 १९. आर्यसंस्कृति
 २०. आर्यशील र आर्य मार्ग
 २१. सम्यक् शिक्षा (भाग २)
 २१. सम्यक् शिक्षा (भाग ३)
 २३. निन्दाबाट बच्ने कोही छैन
 २४. बुद्धकालीन प्रजातन्त्र र समाजवाद
 २५. नारीहरूमा पनि बुद्धि छ
 २६. बुद्धकालिन संस्कृति
 २७. बुद्धकालिन संस्कृति र परिस्थिति
 २८. पहिलो गुरु को हुन् ? (तु.सं.)
 २९. बुद्धको संस्कृति र महत्त्व
 ३०. क्षान्ति र मैत्री (अनु. वीर्यवती)
 ३१. धर्म र हृदय
 ३२. बोध कथा र बौद्ध चरित्र</p> | <p>३३. कर्म र कर्मफल (अनु. भिक्षु संघरक्षित)
 ३४. भिक्षु जीवन (अनु. भिक्षु संघरक्षित)
 ३५. दश संयोजन (अनु. भिक्षु संघरक्षित)
 ३६. २१ औं शताब्दिमा बुद्धको शिक्षा किन ?
 ३७. चित्त शुद्ध भए जीवन उज्ज्वल हुनेछ
 ३८. धर्म जीवन जिउने कला
 ३९. बुद्धको जीवनोपयोगी शिक्षा
 ४०. नक्कली देउता
 ४१. बुद्ध र बुद्धको धर्म
 ४२. समाजको लागि बुद्धको शिक्षा
 ४३. मानिसलाई असल बनाउने बुद्धको शिक्षा
 ४४. व्यवहारिक प्रज्ञा (अनु. भिक्षु संघरक्षित)
 ४५. अमूल्य धन (अनु. भिक्षु संघरक्षित)
 ४६. बुद्धको चमत्कार
 ४७. दीर्घायु हुने उपाय
 ४८. नेपालमा धेरवादी बुद्धधर्मको भविष्य (प्रथम भाग)
 ४९. धर्मप्रचार
 ५०. नेपालमा धेरवादी बुद्धधर्मको भविष्य (दोस्रो भाग)
 ५१. बुद्धधर्म र संस्कृति
 ५२. असल शिक्षा (भाग १)
 ५३. बुद्ध र संस्कृति
 ५४. असल शिक्षा (भाग २)
 ५५. धर्म र आचरण
 ५६. धर्म र ज्ञानको शिक्षा
 ५७. ज्यानमारा असल मान्छे बन्यो
 ५८. धर्म उपदेश (भाग १,२)
 ६०. पेरिचिङ्ग स्वास्थ्य निवास र मेरो चौथो चीन भ्रमण
 ६१. असल शिक्षा (भाग ३-१२)
 ७१. धर्म मरेको छैन</p> |
|--|---|

भिक्षु अश्वघोष

(संक्षिप्त जीवनी)

जन्म : १८ मई १९२६ ललितपुर
वकुबहाल
पिताको नाम : चन्द्रज्योति शाक्य
माताको नाम : लक्ष्मी माया शाक्य
गृहस्थीनाम : बुद्ध रत्न शाक्य

- प्रव्रज्या : १६ वर्षमा कुशीनगरमा सन् १९४४ ।
उपाध्याय गुरु : चन्द्रमणि महास्थविर, बर्मी ।
अभिभावक गुरु : भिक्षु अमृतानन्द महास्थविर ।
उपसम्पदा : सन् १९४९, मे महिना श्रीलंकामा ।
गतिविधि : समाजसेवा, बौद्ध जागरण प्रवचन, बहुजनहितको शिक्षा प्रचार गाउँ गाउँमा युवा वर्गमा । विशेषरूपमा वर्तमान जीवन सुधारेर शान्त वातावरण बनाउन । ८० भन्दा बढी पुस्तकको लेखक, नेवारी र नेपाली भाषामा ।
प्रधान सम्पादक : धर्मकीर्ति मासिक पत्रिका ।
संस्थापक : संघाराम भिक्षु तालिम केन्द्र र ध्यानकुटी विहार, बनेपा
धर्मानुशासक : धर्मकीर्ति अध्ययन गोष्ठी, स्वयम्भू ज्ञानमाला भजन खलः र युवा बौद्ध समूह काठमाडौं, आनन्द भुवन विहार ।
अध्ययन-बुद्धधर्म : श्रीलंकामा ८ वर्ष, भारतमा ८ वर्ष ।
भ्रमण : श्रीलङ्का, म्यान्मार, थाईल्याण्ड, मलेशिया, मंगोलिया, चीन, भूटान, लण्डन, रुस, जर्मन, जापान ।

वि.सं. २०४८ मा चीनमा संसदीय प्रतिनिधि मण्डलको सदस्य, सन् १९९५ एशियन शान्ति सम्मेलन जापानमा सहभागी, सन् १९९७ मा अन्तर्राष्ट्रिय धार्मिक सम्मेलन U.S.A., सन् १९९८ मा संघ सम्मेलन अन्तर्राष्ट्रिय बुद्धको ज्योति सम्मेलन क्यानडा, बर्मा सरकारबाट अगमहासद्धम्म ज्योतिक ध्वज पदवी प्राप्त ।